

Slot, N., *Tobben, tobben, tobben. Zeven opstellen over een aantal pertinente problemen in het doen van sociaal-wetenschappelijk onderzoek*, Swets & Zeitlinger B.V., Lisse, 1979, IX + 110 pag., f 20,75, ISBN 90 265 0324 5.

Dit boek, zo stelt de auteur in zijn voorwoord, speelt zich af rond de keuze van een onderzoeksbenadering. Het gaat hierbij niet om een exposé over een aantal methodologische kwesties in engere zin, veeleer beoogt Slot zich bezig te houden met enkele grondslagen van de eigen wetenschap en wetenschapsbeoefening. Hoewel dat in zijn geval de psychologie is, bezit hetgeen aan de orde wordt gesteld zonder twijfel ook relevantie ten aanzien van sociaal-wetenschappelijk onderzoek in het algemeen.

Zonder hem hiermee volledig te karakteriseren, behoort Slot tot de uitgesproken voorstanders van een onafhankelijke, niet op imitatie van de natuurwetenschappen geënte, beoefening van de sociale wetenschappen. Zijn voortdurend, zij het veelvormig, pleidooi dienaangaande vormt één van de rode draden die zijn betoog kleuren. De discussie over het overheersende nomothetische karakter van psychologisch onderzoek en de wenselijkheid van de ontwikkeling van alternatieve onderzoeksmethodologieën vormt een regelmatig terugkerend thema in de literatuur (cf. de recente polemieken rond de 'menswetenschappelijke methodologie' van Giorgi (1978), bijvoorbeeld de bijdragen hieraan van Zwaan (1979) of Doeleman (1980)). Inderdaad is er sprake van een sterke expansie van de positivistische wetenschapsopvatting binnen het domein der sociale wetenschappen. Dit is echter geen nieuws. De pleidooien pro (en contra) een meer individualiserende, kwalitatieve, idiografische, etc., wetenschapsbeoefening binnen het objectgebied van de psychologie en andere sociale wetenschappen zijn bovendien reeds frequent gehouden. Het lijkt dan ook geen eenvoudige opgave aan een zo afgeklonden been nog een mals stukje vlees te ontdekken, groot genoeg om er de tanden in te kunnen zetten. Alvorens Slots poging en de relevantie van zijn bijdrage aan de discussie op hun merites te beoordelen, volgt nu eerst een overzicht van de diverse thema's die de auteur heeft gekozen om zijn standpunt, telkens vanuit iets wisselende invalshoeken, te verdedigen of toe te lichten.

In de meer theoretisch gerichte literatuur op het gebied van de cross-culturele psychologie en het transculturele onderzoek worden de termen 'emic' en 'etic' gehanteerd om tegengestelde onderzoeksbenaderingen aan te duiden. De 'emic' benadering probeert gedrag dat zich in een bepaalde cultuur voordoet te beschrijven in termen van begrippen die in dezelfde cultuur worden gebezigd. De 'etic' benadering poogt gedrag te omschrijven in termen van

externe criteria die de onderzoeker zelf aanbrengt en die universeel geldig worden geacht. De strijdvraag in dit wetenschapsgebied laat zich formuleren als het 'emic-etic dilemma', dat wil zeggen het probleem om gegevens te verkrijgen die zowel intraculturele als interculturele validiteit bezitten. Dit dilemma vormt het belangrijkste thema van het eerste hoofdstuk.

In hoofdstuk 2 bespreekt Slot de meer vertrouwde tegenstelling 'idiografisch-nomologisch' als analogon van het 'emic-etic dilemma' uit hoofdstuk 1. Evenals in dat hoofdstuk wordt geargumenteed dat een gecombineerde emic-etic benadering een nastrevenswaardig ideaal is, wordt hier gepleit voor het in sterkere mate betrekken van het idiografische gezichtspunt bij het verrichten van empirisch onderzoek. Ter illustratie wordt uitgebreid ingegaan op een onderzoek van Bem en Allen naar cross-situationele consistentie van persoonlijkheidstrekken in het gedrag van individuen. Bem en Allen bestrijden de nomothetische aanname dat een bepaalde trekdimensie (of groep van trekdimensies) universeel toepasbaar zou zijn op alle personen en dat individuele verschillen gelijk gesteld moeten worden met verschillende posities op die dimensies. Naar hun mening is het noodzakelijk meer persoonlijke gegevens van proefpersonen bij het onderzoek te betrekken, hetgeen zij realiseerden door na te gaan in welke mate de onderzochte kenmerken en de door de onderzoekers gehanteerde definities van deze kenmerken *relevant* waren voor de door hen onderzochte individuen. Nomothetisch gebaseerd onderzoek, waarmee voorspellingen over mensen kunnen worden gedaan, is volgens Bem en Allen gewoon een onmogelijkheid. Het kost weinig moeite in te stemmen met hun conclusie dat het in principe niet mogelijk is méér te bereiken dan het voorspellen van 'some of the people some of the time'. Aan de andere kant gaat hun opmerking dat 'onze argumenten lijken te impliceren dat een onderzoeker het hoog-variabele individu gewoonweg moet opgeven (...)' toch te ver. Het gevarieerde karakter van het menselijk gedrag is geen reden er de regelmatigheden in te ontkennen.

In hoofdstuk 3 'Het menselijk subject in (psychologisch) onderzoek', kritiseert Slot de reductionistische benadering van de mens als uitvloeisel van een strikt kwantitatief-statistische onderzoeksbenadering. Veel onderzoekersopzettingen binnen deze benadering zijn toegespitst op één of hooguit enkele aspecten van de onderzochte persoon. De personen

laten meestal geen spoor na van hun deelname aan het onderzoek, ze leveren slechts geïsoleerde brokjes gedrag aan een pot gegevens, de zogenaamde 'data-pool'. Ook de voor dit type onderzoek kenmerkende 'autoritaire machtsrelatie' tussen onderzoeker en onderzochte behoort tot de doornen in Slots oog. Op blz. 31 citeert hij een kritiek van Sanford die nog steeds hard aankomt: 'we hebben een hele generatie research-psychologen geproduceerd die nooit van nabij naar mensen hebben hoeven kijken, laat staan naar zichzelf, die zich er nog nooit een voorstelling van hebben gemaakt hoe het zou zijn om proefpersoon in een van hun eigen experimenten te zijn, die dan ook al lang de werkelijkheid uit het oog verloren hebben dat hun experimentele subjecten per slot van rekening mensen zijn. Ze kunnen variabelen definiëren, hypothesen opstellen, experimenten ontwerpen, gegevens statistisch bewerken, publiceerbare resultaten verkrijgen — en niet begrijpen waar het nou eigenlijk allemaal om te doen is. Als je hun artikelen leest krijg je een vreemd gevoel van de onwerkelijkheid van het hele gedoe: de opvatting die de auteurs van de variabelen en processen hebben lijkt er net naast te zitten; en dan realiseer je je dat deze auteurs nog nooit naar de menselijke leefwereld gekeken hebben, ze gingen rechtstreeks van het studieboek naar het laboratorium (of het 'instituut', L.T.) en van daaruit naar de drukker — en van daaruit weer in het grote spel van het in de wacht slepen van onderzoekssubsidies'. Hoewel deze kritiek van Sanford wellicht wat onge-nuanceerd overkomt zal menigen in zijn omgeving personen herkennen die aan deze typering voldoen en soms bekruipt ook mij de angst dat het met name deze onderzoekers zijn die hun artikelen geplaatst krijgen bij redacties met dezelfde 'visie' als zijzelf. Voor originaliteit is binnen een dergelijke wetenschappelijke praktijk in elk geval weinig speelruimte meer over. Het hoofdstuk eindigt met een pleidooi voor een onderzoeksmodel waarin onderzoeker en onderzochte als gelijkwaardige partners met elkaar samenwerken, zij het dat (m.i. terecht) wordt erkend dat er vraagstukken of situaties kunnen zijn die toepassing van misleiding of halve waarheden onvermijdelijk maken. De te onderzoeken personen dienen hierover echter van tevoren te worden ingelicht. De keuze is dan aan henzelf.

In hoofdstuk 4 'De wetenschapper en de statistiek' worden behartenswaardige opmerkingen gemaakt over gebruik en misbruik van statistische procedures, toetsing van nulhypothesen en met name ook over het verbinden van onjuiste consequenties aan statistische significantie, waarbij de aard van het gevonden verschil nogal eens buiten beschouwing wordt gelaten. Maar daar gaat het natuurlijk wel om. Het schermen met een lage p-waarde om de juistheid van een gevolgtrekking aan te tonen is bij lange na niet voldoende. Het behoort tot de taak van de onderzoeker de relaties die hij statistisch meent te hebben aangetoond nader te interpreteren, of, zoals Slot formuleert: 'op de statistische hypothese volgt de wetenschappelijke hypothese' (blz. 51). In navolging van Lykken wijst de auteur er verder op dat voor de confirmatie van een theorie of hypothese één enkel onderzoek zelden of nooit voldoende is om uitsluitel te geven. Vandaar het pleidooi voor replicatieonderzoek, met name *constructieve* replicatie, d.w.z. herhaling van eerder gedaan onderzoek met 'eigen' procedures. De terechte

conclusie luidt dat het empirisch onderbouwen van theorieën eigenlijk alleen maar kan geschieden via *meervoudige bevestiging*, het afleiden en toetsen van een aantal aparte, quasi-onafhankelijke voorspellingen. Het kan geen kwaad nog eens onderstreep te zien dat statistische significantie tot de minst belangrijke kenmerken van goed onderzoek behoort. Immers, het totale onderzoeksproces, compleet met de beslissingen die daarin en daaraan voorafgaand door de onderzoeker zijn genomen, dient op zijn samenhang en aanvaardbaarheid te worden beoordeeld.

Hoofdstuk 5 'Over geestelijke gezondheid' houdt zich bezig met de wirwar aan modellen en definities die in de loop der tijd zijn verzonnen met betrekking tot de begrippen '(ab)normaal' en 'geestelijke gezondheid'. De niet onverwachte conclusie is dat geen van deze modellen en definities afzonderlijk de wijsheid in pacht heeft. In ieder geval wordt duidelijk hoe moeilijk het is tot een bevredigende definitie van 'geestelijke gezondheid' te komen. De oplossing moet niet worden gezocht in de richting van een tot mislukken gedoemde 'objectivering' van het begrip. Beter is het te streven naar explicitering van de waarden en normen die achter de diverse concepties verscholen liggen. Daarop zou de discussie zich moeten toespitsen. Slot wijst mijns inziens terecht op de overdosis aan aandacht voor de 'negatieve' aspecten van geestelijke gezondheid vanuit de wetenschappelijke psychologie en het opvallende tekort aan aandacht voor positieve gevoelens en verschijnselen die met het begrip te maken hebben ('liefde', 'hoop', 'capaciteiten', e.d.). Hij wijst op de paradoxale situatie dat oplossingen en interventies worden bedacht en uitgevoerd, waar kennis van het 'gezonde', 'normale', 'positieve', etc. nog nauwelijks voorhanden is. Dit inzicht behoeft overigens niet te impliceren dat de hulpverlening maar moet worden stopgezet. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een beschouwing over 'positieve geestelijke gezondheid'. Uitgangspunt hierbij is dat geestelijke gezondheid méér is dan de afwezigheid van psychische stoornis.

In hoofdstuk 6 'Een onderzoeksmodel' wordt gewezen op de enig juiste volgorde bij het verrichten van wetenschappelijk onderzoek, namelijk *eerst* een probleemstelling formuleren, *daarna* methoden zoeken waarmee de zaak kan worden benaderd. In navolging van de door hem bewonderde Maslow zet de auteur zich af tegen de tendens om in methodologisch opzicht bevredigende experimenten (onbeduidend of niet) te prefereren boven stoutmoedige, vernieuwende ideeën waar het methodologisch kader nog aan ontbreekt of tekort schiet. Kortom, we moeten af van ons respect voor de methoden en technieken (hoe belangrijk ze ook zijn als *middelen*) die binnen een bepaald wetenschapsgebied een rol spelen en onze aandacht meer richten op de (relevantie van de) *vraagstellingen* die binnen dat gebied naar voren worden gebracht. Veel waardering lijkt Slot te hebben voor het 'wetenschapshuis-model' van Ter Horst, waarin de etages niveau's van toenemende abstractie voorstellen: de benedenverdieping is het concrete handlingsniveau en naarmate men de trappen naar hogere verdiepingen beklimt, worden de verdiepingen steeds minder 'levensecht'. Wat mij aanspreekt in dit model is het pleidooi voor het 'afdalen' van de in abstracte termen redenerende en argumenterende wetenschapstheoretici naar de realiteit

van het alledaagse leven om ook daar eens hun licht over te laten schijnen. Per slot van rekening vormt concreet handelen als hulpverlener een belangrijk onderdeel (én een belangrijke doelstelling) binnen de agogische wetenschappen en het is inderdaad wat wereldvreemd dat de wetenschapsfilosofen binnen dat vakgebied zo zelden hun tanden wensen te zetten in meer praktische problemen (uit vrees ze stuk te bijten?). Overigens ben ik van mening dat het model van Ter Horst wat te veel eer krijgt in dit hoofdstuk. Het scheidt een te ruim kader, waarin te weinig wordt geëxpliciteerd. Voor bepaalde aspecten (individualiteit, uniciteit, creativiteit, e.d.) wordt terecht plaats ingeruimd, maar dat hiermee een wezenlijk nieuw model voor onderzoek wordt gepresenteerd lijkt mij niet het geval.

In het laatste hoofdstuk 'Power to the person' zet de auteur zich af tegen de ver voortgeschreden dichotomisering binnen het wetenschappelijk denken, zoals weten en geloven, lichaam en ziel, stof en geest, e.d. De behoefte om te dichotomiseren vloeit zijns inziens voort uit simplistisch denken, de eenheid der dingen valt op deze wijze weg. De tegenstellingen nomothetisch-idiografisch, kwantitatief-kwalitatief, verstand-gevoel zijn verdere voorbeelden van deze behoefte. Slots fundamentele aanklacht luidt dat dergelijke wetenschapsopvattingen neigen tot ontkenning van complexiteit. De in onze cultuur aanwezige voorkeur voor het rationele leidt tot een scheef beeld van de complexe werkelijkheid. Het idee van de *zelfverwerkelijking* vormt in zijn ogen een reactie op voornoemde dichotomisering. Het is, op persoonlijk vlak, de strijd om tot 'innerlijke eenwording' te geraken, in weerwil van de meervoudigheid in het westerse denken en leven. Hiervoor bestaat geen standaardprogramma dat door iedereen kan worden gevolgd. Ieder mens dient dit te realiseren op zijn eigen wijze. De uniciteit van de persoon is voor Slot een belangrijk uitgangspunt. Dit verklaart mede zijn waardering voor Ter

Horst en zijn verwantschap met Hermans (1975). Tevens verklaart het zijn scherpe kritiek op wetenschappers als Skinner, representant van een deterministisch mensbeeld en een natuurwetenschappelijke benadering van de mens, waarbij bewustzijnsprocessen als terra incognita buiten beschouwing worden gelaten en toelucht wordt gezocht bij de bestudering van uiterlijk waarneembare, objectief te bepalen grootheden. Het is niet verwonderlijk of toevallig dat het boek eindigt met een lofzang op Maslow wiens ideeën Slot zeker niet onberoerd hebben gelaten.

Slot is er naar mijn mening in geslaagd het pleidooi voor een meer individualiserende, 'menswetenschappelijke' onderzoeksbenadering te verrijken met origineel geformuleerde gezichtspunten en vaak goed gekozen citaten. Hoewel hij zeer duidelijk een standpunt inneemt, komt zijn betoog zelden drammerig of ongenueanceerd over. Een bezwaar is dat er wel erg veel aan invalshoeken en gezichtspunten is samengeperst in de context van slechts 110 bladzijden. Men zou wensen dat de auteur de tijd had genomen bepaalde inzichten wat meer uitgebalanceerd te presenteren. De nieuwsgierigheid naar toekomstige publikaties van de auteur is echter wel gewekt. Hij lijkt mij nog niet uitgeschreven.

L. W. C. Tavecchio

Referenties:

- Doeleman, W., In de ban van de methode of de methode in de ban? *Kennis en Methode*, 1980, 4, 56-82.
 Giorgi, A., *Fenomenologie en de grondslagen van de psychologie*, Boom, Meppel, 1978.
 Hermans, H. J. M., *Gaat de unieke persoon in de psychologie onder?* Swets en Zeitlinger, Amsterdam, 1975.
 Zwaan, E. J., In de ban der verschijnselen, *Kennis en Methode*, 1979, 3, 380-386.

Giorgi, Amedeo: *Fenomenologie en de grondslagen van de psychologie*. Vertaling en inleiding van Th. de Boer, nawoord van C. F. van Parreren. Boom, Meppel 1978.

Het werk van Giorgi is om verschillende redenen interessant. Een ervan is dat hier nu in de psychologie gebeurt wat in de sociologie al een aantal jaren vroeger gebeurd is. De fenomenologie herleeft via impulsen uit de Verenigde Staten. In de sociologie was dat o.a. het werk van Berger en Luckmann, die Schütz introduceerden. Schütz, de in Europa haast vergeten Husserl-leerling, was in de U.S.A. zelfstandig verder gegaan.

Giorgi kwam als student in Duquesne (Pittsburg, Pens.) in aanraking met de Nederlandse filosofische fenomenoloog Kaam en was in Utrecht bij Linschoten in de nadagen van de fenomenologie. In 1976 ontmoet hij op het NIAS De Boer. De Boer vond de tekst van Giorgi belangrijk genoeg om in te leiden en te vertalen. Van Parreren vond de tekst gevaarlijk genoeg om in een nawoord tegen 'een alles verwerpende houding à la Giorgi' te waarschuwen; zo'n houding was 'weinig vruchtbaar' vond hij. Zodoende werd de Boom-uitgave zelf al controversieel. E. J. Zwaan gaf in *Kennis en Methode* (1979, nr. 3,) een kritiek waarin hij nog

negatiever oordeelt dan Van Parreren; hij was 'geneigd enkele kritische lijnen wat dieper in te griffen', 'de consequenties van deze kritiek wat zwaarder' te laten wegen. Dat leidde tot een uitvoerige reactie van Wiljo Doeleman, In de ban van de methode of de methode in de ban, *Kennis en Methode* (1980, nr. 1, 56-81), waarin hij o.a. zegt 'Zwaan blijkt daar niet alleen weinig waardering te hebben voor het werk van Giorgi, maar ook lijkt de strekking van Giorgi's betoog hem grotendeels ontgaan te zijn'. We gaan die discussie hier niet overdoen. Het illustreert wel het belang dat deze tekst heeft.

De Boer, zelf voortreffelijk Husserl-kenner, was de aangewezen man voor een inleiding (9-33). Hij geeft daarin een beschrijving van vier richtingen in de psychologie, die gezien worden als 'stadia op een weg' met een 'interne logica': 'De volgende richting probeert telkens antwoord te geven op de problemen die de voorgaande opwierp.' . . . 'Ik beproef met andere woorden een rationele reconstructie van een stukje geschiedenis van de psychologie, waarbij ik

dan tevens de portee van het betoog van Giorgi meer reliëf kan geven. Aan het begin van deze ontwikkeling (die uiteraard niet puur chronologisch is) staat een psychologie die ik de *naturalistische* wil noemen. Daarop volgen de *natuurwetenschappelijke*, de *kritische* en de fenomenologische of *menswetenschappelijke* psychologie.' (p. 12; cursief Th. d. B.)

Zijn conclusie is bemoedigend, zo van 'laten we het eens proberen', want 'Gaat de ervaring vooraf aan de reflectie, dan ook de wetenschap aan de wetenschapstheorie'. Een waarheid als een koe, die echter sommige wetenschapsfilosofen te weinig bedenken.

Volgens Giorgi heeft de psychologie nog niet de volwassenheid bereikt; zij heeft het haar eigen paradigma nog niet gevonden en is daarmee onvoldoende tot helderheid gekomen omtrent de wijze van benadering van haar object. Dat leidt tot gebrek aan eenheid van de psychologie en tot gebrek aan relevantie voor de wereld van elke dag. Hij wil bijdragen tot verandering en/of vooruitgang in het conceptuele of theoretische kader. Aan het voorbeeld van 'theorie en onderzoek in de psychologie van het geheugen' (hfst. II) wordt deze crisis dan toegelicht. Hfst. III geeft dan een eerste inzicht in de fenomenologie als '... ten eerste de studie van de fenomenen van de wereld zoals die door de mens beleefd wordt en ten tweede is het een methode om dergelijke fenomenen te bestuderen.' (p. 74). Hfst. IV belicht de relatie van deze fenomenologie en de wetenschap o.a. 'De stelling dat de wereld van de wetenschap afgeleid is van de leefwereld, betekent niet een ontkenning maar een fundering van de wetenschap.' (p. 81). Jammer genoeg een te kort hoofdstuk om grondig genoeg te kunnen zijn: 6 pagina's. Hfst. V geeft Merleau-Ponty's kritiek op de traditionele psychologie en mondt uit in een pleidooi voor een 'menselijke' wetenschap. In hfst. VII laat Giorgi zien hoe de eenheid van de psychologie zo gered kan worden, en aan het probleem van de relevantie voldaan kan worden zonder de wetenschappelijke strengheid op te offeren. Dan ook pas zal er voldoende zelfbegrip komen in de psychologie.

Een helder betoog als geheel! Soms zou men het graag uitvoeriger zien. Zelf hebben we bezwaren om het paradigmatisch karakter van wetenschap zo centraal te stellen als de auteur doet; (bijv. p. 36, waar zelfs gesproken wordt over *authentiek* paradigma). Het leidt te gauw tot ideaal-typologieën, die dan ook nog eens als norm gaan werken (zie boven de opmerking van De Boer!). We zouden liever willen spreken van wetenschapstradities, met heel ingewikkelde verwantschaps-, vriendschaps- en vijandschapsrelaties; maar ook bijv. naast elkaar levend, en elkaar ignorerend.

Het Nawoord van C. F. van Parreren is een waarschuwing. Wel gaat hij 'goeddeels akkoord' met 'Giorgi's diagnose', maar niet met 'de weg naar een meer zinvolle en meer relevante psychologie-beoefening'. Wel 'met de algemene richtlijn': psychologie is geen natuurwetenschap, maar moet menswetenschap worden. Maar Giorgi's keuzen bij de uitwerking van wat nu daarvoor karakteristiek is overtuigen hem minder. Van Parreren vindt dat er wel 'natuurwetenschappelijke begrippen en termen' 'mogen worden gehanteerd' (p. 133). Trouwens Giorgi wijkt ook in de

reflectie af van de oorspronkelijke betekenissen en daarmee moet ook de fenomenoloog met hypothetische constructa werken (N.B. op p. 83 spreekt De Boer uitvoerig in een toelichtende noot erover wat nu juist precies het verschil is tussen hypothesevorming in de natuurwetenschappen en de transformatie van de alledaagse taal in de psychologische taal van de onderzoeker). Maar het belangrijkste blijft Van Parreren vinden het voorspellen en daarmee het aanvaarden van causale relaties, waar Giorgi zich tegen verzet.

Van Parreren zegt hierover o.a.: 'Giorgi erkent nadrukkelijk de eis van relevantie die aan de psychologie moet worden gesteld. Welnu, voor *sommige* mensen zal het inderdaad relevant zijn te begrijpen wat er aan de hand is, als ze zelf of als anderen iets leren. Maar voor *iedereen* is het belangrijk te weten te komen hoe je vlug, goed, plezierig, kortom optimaal leert, en hoe je zulk optimaal leren bij anderen bevorderen kunt. De in de laatste tijd in snelle opkomst zijnde onderwijspsychologie heeft dergelijke vragen tot centraal thema, en in de huidige maatschappij, zowel in West als in Oost, wordt veel verwacht van de resultaten van deze vorm van onderzoek. Ook in de alledaagse leefwereld komen vragen die psychologisch gezien betrekking hebben op de optimalisering van leerprocessen, in de gedachtnuitwisseling tussen allerlei mensen vaak aan de orde. Als leer- en onderwijspsycholoog weet ik uit ervaring dat ieder zijn eigen leertheorie heeft, en de anderen precies zo graag deelachtig daarvan maakt als psychologen hun artikelen gepubliceerd en gelezen willen zien.' (p. 136-137).

Beperken we ons er toe even erop te wijzen dat '*voor iedereen*' (cursief Van Parreren) klinkklare nonsens is; bedoeld is 'velen' of 'de meesten'? Lang niet ieder mens wil leren, zeker niet optimaal. Onderwijzers bv. bespeuren dat wel eens. De hele passage (en het vervolg) spreekt van een naïef optimisme. Alsof menig zichzelf vaak tegensprekende mens in zijn alledaagse leven '*leertheorieën*' (cursief A. J. B.) zou moeten hebben. Leerervaringen zijn eerst ervaring en pas soms (een beetje) theorie.

Van Parreren zelf concludeert dat 'een alles verwerpende houding à la Giorgi weinig vruchtbaar is' (p. 142).

Het boek sluit met een alleszins nuttig 'Glossarium'. We vonden verspreid in het boek enkele redenen waarom de oude Utrechtse school faalde: Zij maakte de fout elke natuurwetenschappelijke bestudering van de mens te verwerpen (De Boer, p. 27). De Utrechtse school zou geen concreet onderzoeksprogramma hebben: 'Het werd niet duidelijk hoe op dit gebied, binnen het door de wijsgerige antropologie uitgezette kader, empirisch onderzoek gedaan moest worden.' (p. 28). En Giorgi zegt: '... één van de oorzaken van het verval van de school was dat vertegenwoordigers van die school *onderzoek* bleven doen in de traditionele kaders van de experimentele psychologie.' (p. 142; cursief van Van Parreren), door Van Parreren met instemming weergegeven. Niet geheel consistent; en alle uitspraken zijn te globaal en gemakkelijk, met bv. het werk van Buytendijk of Langeveld in de hand, weerlegbaar.

Nu ja, mythevorming is er altijd geweest rond de Utrechtse school. Het wordt tijd dat die geschiedenis eens eerst grondig bestudeerd en dan beschreven wordt. Van

Parreren meldt hierover: 'Giorgi houdt zich momenteel bezig met een historische en kritische analyse van het werk van de Utrechtse fenomenologisch-psychologische school uit de jaren vijftig.' (p. 142). Is dat niet te moeilijk voor iemand die amper Nederlands spreekt of leest?

Het zal overigens de lezer duidelijk zijn dat we het boek

van Giorgi veel kritische lezers toewensen. Het is een degelijk betoog met duidelijke consequenties. Een goed boek, mede door de toelichtingen van De Boer. En de tegenstanders komen aan hun trekken bij Van Parreren.

A. J. Beekman

J. F. W. Kok: *Wat is er toch met mijn kind? Over opvoeden en opvoedingsmoeilijkheden*. Lemniscaat, Rotterdam, 1980, 144 blz., f 19,50.

Een 'orthopedagoog' was vroeger iemand die zich bezighield met de opvoedings- en onderwijsmoeilijkheden bij kinderen die een defect hadden meegebracht of verworven hadden, dat hun ontwikkeling belemmerde. Het staat achterop dit boek als de leeropdracht van de schrijver en dat is juist. Tegenwoordig echter heeft men de verwarring liever en noemt men ook degenen die geenszins op deze specifieke problemen gericht is maar in het algemeen hulp biedt bij pedagogische moeilijkheden niet wat hij is – een pedagoog of iets dgl. – maar 'orthopedagoog'. Hoewel de specialisering van de auteur bij de eerste betekenis begon en zich lang ontwikkelde langs die lijn, is hij niettemin ook in de nieuwe betekenis 'ge-orthood'. Dit merkt men in het boek zelf niet:

hij is gewoon een pedagoog. En een goeie. Men kan het boekje voor de nietgeschoolde opvoeders zonder reserve aanbevelen. Het is eenvoudig en duidelijk. Alleen in het laatste hoofdstuk komen, weer eenvoudig en helder, een paar 'theoretische' problemen aan de orde zoals b.v. normen en waarden, en er wordt een enkele opmerking over aanleg en erfelijkheid gemaakt. Het boek ordent zijn betoog om gevallen heen, geeft vrijwel geen bibliografische informatie en zal dus zeker bij niet op vakvorming gerichte lezers ten volle in de smaak vallen. En dit: terecht.

M. J. Langeveld

J. M. Cladder, *Inleiding in de gedragstherapie bij ouder en kind*, Swets & Zeitlinger, Lisse, 1980, 152 blz., f 30,-, ISBN 90 265 0340 7.

Als een arts zou zeggen, dat zijn geneezingbrengende werkzaamheid 'eigenlijk een vorm van toegepaste biochemie' is, zou men de man voor zijn beroep fundamenteel en in menselijke zin ongeschikt noemen. En vervolgens zou zijn praktijk klanten genoeg krijgen, wier bijnaam 'patiënt' zou zijn. Als Cladder zijn boek begint, doet hij dat aldus: 'Eigenlijk is gedragstherapie een vorm van toegepaste psychologie, zowel naar inhoud als naar methode'. Daarop volgt de tweede zin: 'Alle theorieën die therapeutisch toepasbaar zijn kunnen daarbij gebruikt worden...' U ziet: 'alle'. - En: 'Dus de ideeën van de therapeut zijn afkomstig uit de psychologie, als verzameling theorieën en de werkwijze is afkomstig uit de psychologie, als empirische wetenschap. Het doel van het werk van de therapeut daarbij is het kind en de oudere mensen in zijn omgeving gelukkiger te maken... door het kind en de volwassenen om hem heen de vaardigheden te leren die zij missen. Vaardigheden om problemen op te lossen, om elkaar positief i.p.v. negatief te beïnvloeden, om verstandig te denken, en daardoor samen zo gelukkig mogelijk te worden'.

Afgezien van vele andere presupposities is hiermee een complete waardentheorie voorondersteld, die nergens expliciet gemaakt wordt, zodat de therapie in feite wordt wat ze niet wezen wil: naïef dictatoriaal. Dat wordt ook in het reclame-hoofdstuk 12 duidelijk, waarin de Amsterdamse, Rotterdamse en de Utrechtse cursus kort naast elkaar gezet worden. Hetgeen mij spijt voor alle drie, zowel als voor de lezer.

Dit boek is, zoals de auteur meedeelt, 'meer bedoeld voor

hen die werken of gaan werken op M.O.B.'s, J.P.D.'s, en kinderpsychiatrische poliklinieken, dan voor hen die werken met opgenomen zwakzinnige of psychotische kinderen.' Het accent ligt op het indirecte karakter van deze therapie wanneer zij via de volwassenen werkt in de natuurlijke omgeving van het kind. (pp.2-3). Nieuw ten opzichte van zijn vroegere boeken zijn b.v. de zelfmodificatie, oudercursus, rationele kindtherapie, hypnose, paradoxale interventie. De gedragstherapie bij ouder en kind is nog steeds in ontwikkeling. Na elk hoofdstuk wordt Nederlandse en Amerikaanse literatuur vermeld voor eventuele verdere studie. Deze literatuur is gericht op technische verbetering. De pedagogische problematiek blijft in de gvalsbesprekingen meer impliciet; de overwegingen geven meer een verslag dan een argumentatie, meer een technische opzet en planning benevens aanwijzingen, 'hoe het moet of kan' dan een pedagogische verantwoording.

Als ik dit boekje niettemin voor bepaalde lezers acceptabel vind, is dat in de veronderstelling dat die lezers over meer dan een louter intuïtieve pedagogiek beschikken. Integendeel: als kritische lezer kunnen zij hier allerlei informatie vinden. Maar, de integriteit van de intuïtieve lezer vooropstellende, naast en liefst om hem, resp. met hem: is bewust en geschoold pedagogisch denken zeer nodig. Allerlei praktisch-technische programopbouw voor de aanpak van deze soort werk kan men zeker wel in dit boekje vinden.

M. J. Langeveld

Theodor Litt, *Das Allgemeine im Aufbau der geisteswissenschaftlichen Erkenntnis*, mit einer Einleitung von Fr. Nicolini, Felix Meiner, Hamburg, 1980, 71 blz.

Toen Litt in 1941 deze hoogst bijzondere tekst in de 'Berichte und Verhandlungen der Sächsischen Akademie der Wissenschaften' publiceerde (S. Hirzel, Leipzig), was hij reeds als hoogleraar der plaatselijke universiteit afgetreden als principiële afwijzing van de nazi-regelingen tegen Joodse collega's. Een tweede maal werd deze tekst uitgegeven in de serie der 'Acta Paedagogica Ultrajectina' in 1959 bij Wolters in Groningen. Litt wijst hier het logische schema

van inductie en abstractie voor de geesteswetenschappen als onvoldoende af. De relatie tot het 'bijzondere' blijft daar ook voor de 'algemene' begrippen onontkoombaar. In zijn totale werk maar ook in de methodologische discussie over de menswetenschappen blijft deze kleine tekst onontbeerlijk.

M. J. Langeveld

P. A. M. Reynders, A. G. Bos, G. Henstra, W. M. Hopman, *De praktijk van de schoolleiding*, Wolters-Noordhoff B.V., Groningen, 1978, 190 pag. f 18,50. ISBN 9001 95935 0.

De dagelijkse praktijk van het leiden van een school, de positie van de schoolleider, de plaats van de schoolleiding binnen de organisatiestructuur, de taak die overige functionarissen binnen de school vervullen en de wijze waarop binnen de gemeenschap het contact tussen de verschillende geledingen verloopt, heeft zich lange tijd aan het oof van de buitenwereld onttrokken. Sterker uitgedrukt: de bedrijfskunde en organisatiekunde heeft in het verleden nauwelijks belangstelling getoond voor de school als organisatorisch gegeven.

Door de noodzaak van het bespreekbaar maken van onderwijskundige ontwikkelingen, door het vorm geven aan democratiseringsprocessen, door de schaalvergroting, door het aan de orde stellen van veranderende opvattingen over het pedagogisch-didactisch klimaat in de school, is de laatste jaren de belangstelling sterk gegroeid om de school als organisatorisch fenomeen onder de loupe te nemen. Zo is bij de Gelderse Leergangen te Arnhem de groep 'Schoolorganisatie en onderwijsmanagement' ondergebracht die zich mede ten doel stelt de kwaliteit van het management in de school te vergroten.

Tegenwoordig verschijnen ook regelmatig boeken op de markt die de schoolorganisatie als onderwerp van bespreking hebben. Zo verscheen ook in 1978 bij Wolters-Noordhoff B.V. 'De praktijk van de schoolleiding' deel I door Drs. P. A. M. Reynders c.s.

In dit eerste deel wordt op een gevarieerde wijze aandacht geschonken aan aspecten van het functioneren van de schoolgemeenschap en aan de rol van de personen die daaraan leiding moeten geven. Deze afwisselende manier van presenteren heeft als voordeel dat de lezer geboeid naar het volgende hoofdstuk toeleest, maar als nadeel moet vermeld worden het feit dat de lezer zich niet direct over het probleemgebied een totaalbeeld kan voorstellen.

Zo zou hoofdstuk I en II waarin successievelijk gesproken wordt over 'Het probleem van de leiding van een school' (I) en 'Enige onderwijskundige overwegingen t.a.v. het schoolleiderschap' (II) logischer wijze gevolgd kunnen

worden door hoofdstuk VI, waarin het thema 'De schoolleiding in evenwicht' behandeld wordt.

Het in hoofdstuk X behandelde onderwerp 'Welzijn en spanningen' zou een natuurlijk vervolg zijn op hoofdstuk IV waarin de 'Beleidsbepaling binnen de school' aan de orde is.

Naast deze algemene opmerking betreffende de plaats van de verschillende hoofdstukken, kan gezegd worden dat de afgeleide aandachtsvelden die in de verschillende hoofdstukken verder aandacht krijgen, met gevoel voor de realiteit gekozen zijn. De schoolleider in de praktijk vindt er met een grote mate van herkenbaarheid opgesomd zijn dagelijkse zorgengebieden. De leesbaarheid van de verschillende hoofdstukken wordt sterk bevorderd door de grijze praktijk-noten, praktijkberichten die ook aan de niet ingewijde lezer een goede indruk geven van de complexiteit, gevoeligheid en gevarieerdheid van alles wat er op een school gebeurt of dient te gebeuren.

Het boek 'De praktijk van de Schoolleiding' geeft naar zijn inhoud de indruk dat het geschreven is door personen die deze praktijk van zeer nabij kennen. Bovendien spreekt uit de sfeer van het boek dat hier auteurs aan het werk zijn geweest met hedendaagse opvattingen over de manier waarop een schoolorganisatie anno 1980 geleid zou moeten worden. Zij geven blijk feeling te hebben voor wat men noemt 'Procesgericht management'.

Te betreuren valt dat deze feeling niet verder uitgebreid is tot terdege uitgeschreven modellen van procesbegeleiding. Vanuit de beschreven praktijk worden wel aanzetten gegeven in de vorm van adviezen, maar werkelijk hanteerbare handreikingen zijn het niet geworden. Zodoende hebben de auteurs zich duidelijk gehouden aan de titel van hun boek 'De praktijk van het schoolleiden'.

J. C. M. Ploum

Mededelingen

Onderwijs Research Dagen Maastricht, 23 en 24 april 1981

Onder auspiciën van de Vereniging voor Onderwijs Research (VOR) worden in 1981 voor de achtste keer de Onderwijs Research Dagen (ORD'81) georganiseerd.

Het programma bestaat uit de volgende punten:

- A. Themagebonden paperbehandeling (thema's: Methodenleer, Onderwijsbeleid en -planning, Leerplanontwikkeling, Universitair onderwijs, Samenwerking W.O. - H.B.O., Probleemgestuurd onderwijs, Onderwijsleerprocessen)
- B. Presentatie van vrije papers
- C. VOR-cursussen
- D. Marktpresentatie van activiteiten rond het onderwijs-onderzoek
- E. Avondprogramma

Voor uitgebreide informatie en inschrijving wende men zich tot het Secretariaat ORD'81, Rijksuniversiteit Limburg, Postbus 616, 6200 MD Maastricht, tel.: 043-88 82 58

NVO-cursus Kindermishandeling en de praktijk van de hulpverlening

De Nederlandse Vereniging van pedagogen, onderwijskundigen en andragologen (NVO) organiseert in samenwerking met de Vereniging Tegen Kindermishandeling (VKM) een cursus 'Kindermishandeling en de praktijk van de hulpverlening'. Deze cursus is gericht op het verschaffen van een beeld van de praktijk van de hulpverlening bij kindermishandeling en wil er toe bijdragen, dat de cursisten hun eigen betrokkenheid bij problemen rond kindermishandeling verkennen en gezamenlijk bespreken.

De cursus wordt gegeven op 11 en 12 maart 1981 in het Troelstra-oord te Beekbergen. Voor nadere inlichtingen kunt u zich wenden tot het secretariaat van de NVO., Nic. Maesstraat 120 hs., 1071 RH Amsterdam, tel.: 020-73 32 93

Internationaal Symposium Paedologie

Ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan van het Paedologisch Instituut te Amsterdam, wordt op 14 en 15 mei 1981

in het Kupersoord te Amersfoort een internationaal symposium gehouden met als thema: 'Paedologie, nu en in de toekomst, integratie van theorie en praktijk. 'Hoe zal het werk, ten behoeve van kinderen, jeugdigen en hun gezinnen er de volgende 10 jaar uitzien'?

De onderwerpen die aan de orde komen zijn: cognitieve en sociale ontwikkeling, neuropsychologie van het kind, nieuwe behandelingsmethoden, follow-up onderzoek en disseminatie.

Voor nadere inlichtingen kunt u zich wenden tot mevrouw C.G.M. Kemper, Paedologisch Instituut, Vossiusstraat 56, 1071 AK Amsterdam, tel.: 020-73 21 78

Oprichting Vereniging voor de Didactiek van het Moedertaalonderwijs (VDM)

Ter bevordering van onderwijs en onderzoek op het terrein van de didactiek van het moedertaalonderwijs is de in de titel genoemde vereniging opgericht. De vereniging wil trachten haar doel te bereiken door het bijeenroepen van algemene vergaderingen, het formeren van *ad hoc* commissies, het instellen van werkgroepen, het organiseren van studiedagen en -conferenties en vertegenwoordiging in lichamen waarin de belangen van de moedertaal didactiek behartigd moeten/kunnen worden. Leden van deze vereniging kunnen zij zijn die krachtens hun *aanstelling* op dit terrein werkzaam zijn, alsmede zij die daarvoor door de aard van hun *werkzaamheden* in aanmerking komen. De voorzitter van het bestuur is J.J. Sturm; secretaris: Dr. J. Griffioen, Middelstumerweg 5, 9959 TC Onderdendam, 05900-92 91. Nadere inlichtingen kunnen bij het secretariaat ingewonnen worden.

Werkgroep Beginnende Leraren

Op 17 oktober 1980 vond de oprichtingsvergadering plaats van de *Werkgroep Beginnende Leraren* (WBL) van de Vereniging voor Onderwijsresearch (VOR). De werkgroep stelt zich ten doel onderzoek van m.n. de leden van de werkgroep naar de *praktijk* van aanstaande en beginnende leraren van welk schooltype dan ook maar te stimuleren, te evalueren, te bespreken etc. Opgave voor deelname bij één der coördinatoren:

Dr. J. Griffioen, Middelstumerweg 5, 9959 TC Onderdendam, 05900-92 91

Drs. Th. Wubbels, Vakgroep Natuurkundedidactiek, 030-53 13 01/1179.

Inhoud andere tijdschriften

Pedagogisch Tijdschrift/Forum voor Opvoedkunde
5e jaargang, 1980, nr. 9

Vrijheid van onderwijs, beledenen en bestreden (I), door R. Beijon en L. de Jonge
E. Séquin (1812-1880): na een eeuw nog steeds actueel (II), door M. Van Walleghem
Een instrument voor het expliciteren van innovatietheorieën, door W. van de Grift
De invloed bij de adolescent van de seksuologische veranderingen op de schoolprestaties, door A. Geeraert
Kroniek en documentatie
Boekbespreking

Pedagogisch Tijdschrift/Forum voor Opvoedkunde
5e jaargang, 1980, nr. 10

Vrijheid van onderwijs, beledenen en bestreden (II), door R. Beijon en L. de Jonge
Onderzoek binnen de universitaire lerarenopleiding in Nederland, door J.H.G.I. Giesbers, C.J.J.A. Morsch en J.H.J. Stakenborg
Gelijke kansen en onderwijs, door J.H. van der Burgt
Kroniek en documentatie
Boekbespreking

Tijdschrift voor Onderwijsresearch
5e jaargang, 1980, nr. 6

Klassieke itemindices en de verwachting van de iteminformatie, door R. F. van Naerssen
Het effect van lokale deelname aan verschillende typen secundair onderwijs op individuele schoolloopbanen, door J. Dronkers en E. Diekerhof
Notities en Commentaren
Statistische regressie – enkele methodologische notities, door K.M. Stokking
Boekbesprekingen
Mededelingen

Tijdschrift voor Orthopedagogiek
19e jaargang, 1980, nr. 11

In memoriam Jo van der Schaaf, door L. Stevens
Van de redactietafel, door R. de Groot
Vijftien jaar Haags Mytylcentrum, door P.J.L. de Wit
De problematische opvoedingssituatie van het meervoudig gehandicapte kind, door J. Boog
Interdisciplinaire samenwerking in de praktijk, door Th. C. Jansen
Gezinsbegeleiding vanuit een setting voor meervoudig gehandicapten, door B. Oosting en N. Baaijen-Velders
Boekbespreking
Weetwinkel

Tijdschrift voor Orthopedagogiek
19e jaargang, 1980, nr. 12

Redactioneel, door J. van Weelden
Wie niet horen wil, wil ook niet voelen, door J. van Weelden
Twee aandachtspunten tijdens de begeleiding van (pre-)delinkwente jongeren, door J. E. Rink
Het straffen van (pre-)delinkwente jongeren, door J. E. Rink
Gefopt: ezels! Reactie van A. Wiltenburg-van der Molen
Boekbespreking
Weetwinkel

Ontvangen boeken

Achter, V. van, *Brief aan onderwijsvernieuwers. Over opvoeding en vorming in het vernieuwd secundair onderwijs*, Uitgeverij Lannoo, Tielt/Amsterdam, 1980, f 28,-

Boonman, C. en J. Zwartz (Red.), *Tekstbestudering. Bijdragen tot de Onderwijsresearchdagen 1980*, Staatsuitgeverij, 's-Gravenhage, 1980

Claessen, J.F.M., *Moderne vreemde talen uit balans. Een onderzoek naar behoeften aan moderne vreemde talen in relatie tot het vreemde-talenonderwijs*, Staatsuitgeverij, 's-Gravenhage, 1980

Erkamp, A., *Ervaringsleren. Praktijkinformatie voor vorming en onderwijs*. De Horstink, Amersfoort, 1980, f 14,90

Gorkum, J. van, *Werkschrift school - ouders*, Uitgeverij Nelissen, Overveen, 1980, f 24,90

Groot, A. D. de, en J. C. Traas, *Onderwijs van binnen en van buiten. Kritische en constructieve bijdragen tot de onderwijsdiscussie*, Van Loghum Slaterus, Deventer, 1980, f 36,50

Hendriks, A. F. en R. Verstegen, *Gedragsproblemen in de klas*, (derde, herziene druk), Dekker & van de Vegt, Nijmegen, 1980, f 19,50

Hoksbergen, R. en H. Walenkamp, *Opgroeiende adoptiefkinderen. Leven en groei van buitenlandse adoptiefkinderen in het Nederlandse gezin*, Van Loghum Slaterus, Deventer, 1980, f 29,50

Hoog, R. de, H. Stroomberg, H. van der Zee (Red.), *Veranderen door onderzoek. Bijdragen uit de andragologie*, Boom, Meppel, 1980, f 39,50

Husserl, E., *Filosofie als strenge wetenschap* (vertaling van: Philosophie als strenge Wissenschaft, 1911), Boom, Meppel, 1980, f 32,50

Kok-Damave, M. de, *De Curvo-strategie: Handboek voor*

Mededelingen

leergangontwikkeling, Staatsuitgeverij, 's-Gravenhage, 1980

Langeveld, M. J., *Elk kind is er één. Meedenken en meehel-
pen als het misgaat bij grootworden en opvoeden* (derde
druk), Uitgeverij Callenbach, Nijkerk, 1980, f 30,-

Leune, J.M.G., *Wat is onderwijssociologie?* Van Loghum
Slaterus, Deventer, 1980, f 7,50

Maas, A.C., *Naar beter basis-onderwijs*, Uitgeverij Nelis-
sen, Overveen, 1980, f 28,50

Peeters, Th., *Over autisme gesproken. Een serie vraagge-
sprekken met Engelse deskundigen over autisme*, Dekker &
van de Vegt, Nijmegen, 1980, f 24,50

Ploeg, J. D. van der, *Stress bij jeugdigen. Psychosociale
aspecten van stress bij jeugdigen in problematische opvoe-
dingssituaties*, Samsom Uitgeverij, Alphen a/d Rijn, 1980,
f 7,50

Simons, P.R.J., *Vergelijkenderwijs: Onderzoek naar de in-
vloed van metaforen op het leren*, (dissertatie), Van Spaen-
donck Drukkerij, Tilburg, 1980

Stroomberg, H. P. (Red.), *Volwassenen-educatie. Proble-
men en perspectieven. Bijdragen tot de Onderwijsresearch-
dagen 1980*, Staatsuitgeverij, 's-Gravenhage, 1980

Veenman, S.A.M., en J.J.M. Kok (Red.), *Opleiding van
onderwijsgeevenden. Bijdragen tot de Onderwijsresearchda-
gen 1980*, Staatsuitgeverij, 's-Gravenhage, 1980

Voort, T.H.A. van der, *Afstandsonderwijs. Bijdragen tot de*

Onderwijsresearchdagen 1980, Staatsuitgeverij, 's-Grave-
nage, 1980

Weyer, M., *Adoptie ... maar dan! Ervaringen van ouders
met een geadopteerd kind*, Samsom Uitgeverij, Alphen a/d
Rijn, 1980, f 24,75

Wolters, B.J.M., *Studies over creativiteit. In het bijzonder
over het creatieve denken*, Staatsuitgeverij, 's-Gravenhage,
1980

Wubbels, Th. en W. Elsendoorn, *Begeleiden, luxe of nood-
zaak?* Uitgeverij NIB, Zeist, 1980, f 28,50

Ontvangen rapporten

Drift, K. van der, W. F. Langerak, J. M. Moonen en P. Vos,
*Eindrapport van het proefproject computergestuurd onder-
wijs?* Bureau Onderzoek van Onderwijs, Rijksuniversiteit
Leiden

'*Begeleidraad*'. *Beschrijving van een opzet van de begelei-
ding van beginnende leraren aan een school*, Vakgroep Na-
tuurkunde-Didactiek, Subfaculteit Natuur- en Sterren-
kunde, P.D.I. voor de Leraarsopleiding, Rijksuniversiteit
Utrecht

Welvaart, A.M.P., *Verkeersonderwijs op scholen*, Ver-
keerskundig Studiecentrum, Rijksuniversiteit Groningen

*Jaarverslag '79 van de Stichting Psychologisch Pedagogisch
Instituut, Amsterdam*

In Memoriam Prof. Dr. C. E. Vervoort

De op 3 februari 1981 onverwacht en veel te vroeg overleden Cor Vervoort, sedert 1976 lid van de redactie van *Pedagogische Studiën*, mag zonder twijfel als de grondlegger van de onderwijssociologie in Nederland worden beschouwd. Niet alleen omdat hij de eerste was die in het nederlandse wetenschappelijk onderwijs een onderwijsopdracht in de sociologie van onderwijs en opvoeding vervulde, n.l. met ingang van 1963 in Leiden, en niet alleen omdat hij tot voor kort de enige hoogleraar onderwijssociologie in ons land was, n.l. aan de universiteit van Nijmegen, maar vooral omdat hij door zijn werk, zijn publikaties, zijn onderzoek en zijn stimulerende invloed de sociologische benadering van het onderwijs in Nederland al sinds de vijftiger jaren belangrijke impulsen heeft gegeven.

Die belangstelling voor het onderwijs als een sociaal fenomeen, d.w.z. als een geheel van activiteiten dat naar vorm, inhoud en effect niet alleen bepaald wordt door de kenmerken van de individuen die daaraan deelnemen, maar ook door de sociale omgeving waarvan het deel uitmaakt en waarop het zelf weer van invloed is, kwam bij Vervoort het eerst tot uiting in zijn onderzoek onder de Leidse studenten, waarvan het verslag in 1959 onder de titel 'Nihilisme onder de Leidse studenten' is gepubliceerd.

In aansluiting daarop zijn in het eind van de vijftiger en het begin van de zestiger jaren van zijn hand vele artikelen, bijdragen en studiën verschenen in de *Sociologische Gids*, *Universiteit en Hogeschool*, *Hollands Weekblad*, *Socialisme en Democratie*, het *Tijdschrift van Maatschappelijk Werk* en in de bundel 'Universiteit in Tijdnood', over het studentenleven, de (veranderde) positie van de student en de ontwikkelingen in het universitaire onderwijs.

Spoedig daarna richtte Vervoort echter ook zijn aandacht op het lager en het voortgezet onderwijs. Van 1962 tot 1967 was hij belast met de dagelijkse leiding van het zeer omvangrijke en voor de onderwijssociologie en het onderwijsbeleid buitengewoon belangrijke z.g. Talentenproject. Vele deelstudies van dit project zijn door hem geschreven en hij was nauw betrokken bij de opzet en uitwerking van het

eindrapport van dit project, het bekende boek 'Het verborgen Talent' dat onder de eindredactie van Prof. Van Heek in 1968 is verschenen.

Ook zijn proefschrift 'Gezin en schoolkeuze bij handarbeiders' (Leiden 1968) is op dit onderzoek gebaseerd en gaf een voor Nederland indringende en uitvoerige analyse van de sociale ongelijkheid in de schoolkeuze bij de overgang van het lager naar het voortgezet onderwijs en van de factoren die daarop van invloed zijn.

Dat thema van onderwijs en sociale ongelijkheid, van de mate waarin en de wijze waarop het onderwijs de ongelijkheid in de samenleving weerspiegelt en daardoor reproduceert en bestendigt zal daarna kenmerkend zijn voor veel van zijn wetenschappelijk werk en zijn maatschappelijke activiteiten. Het komt b.v. tot uitdrukking in zijn bijdragen aan de boeken 'Actuele Sociologie' (Assen, 1970), 'Bijdragen uit de onderwijswetenschappen' (Alphen aan de Rijn, 1975), 'Gelijkheid en ongelijkheid in Nederland' (Alphen aan de Rijn, 1975), 'Onderwijs en Maatschappelijke ongelijkheid' (1975) en in vele artikelen van zijn hand in de jaren zeventig.

Het is in wezen ook de centrale problematiek in zijn boek 'Onderwijs en maatschappij' dat in 1977 in Nijmegen is verschenen en waarin de onderlinge verwevenheid tussen onderwijs en samenleving en de maatschappelijke functies en effecten van het onderwijs in onze maatschappij worden beschreven aan de hand van binnen- en buitenlandse literatuur en onderzoeksgegevens. Met name in dit boek komt een ontwikkeling tot uitdrukking waarbij naast de toegangsmogelijkheden tot het onderwijs en de sociale bepaaldheid van de schoolkeuze, ook het onderwijs zelf, naar vorm en inhoud, als een reproductie van sociale verhoudingen, van belangen, krachten en waarden in de samenleving aan de orde wordt gesteld.

Cor Vervoort toont zich daarmee wederom niet alleen de grondlegger van de onderwijssociologie, zoals Leune onlangs nog terecht in zijn oratie vaststelde, maar ook de eerste stuurman die de koers

voortdurend richtte op nieuwe en verderliggende aandachtsvelden.

Vervoort was zonder twijfel vooral een onderwijssocioloog, sterk geïnteresseerd in de manier waarop binnen de maatschappij de processen van menselijke ontwikkeling en cultuuroverdracht zijn ingericht en worden beheerst, maar hij was dat zeker niet uitsluitend. Ook de sociologiebeoefening en het sociaal onderzoek in het algemeen en vele maatschappelijke problemen hadden zijn persoonlijke belangstelling. Zo publiceerde Cor Vervoort b.v. over de verzuiling, over jeugdvragestukken, over nivellering, over geboorteregeling, over het maatschappelijk werk, over het socialisme en over de betekenis van de sociologie en het sociaal onderzoek.

De oratie die hij in 1975 in Leiden hield bij de aanvaarding van het hoogleraarschap in de empirische sociologie als opvolger van Prof. Van Heek, onder de intrigerende titel: 'Een geur van hoger honing' was geheel aan dat laatste thema gewijd. Het is een rede die bijzonder typerend is voor de wetenschapper en de man die Cor Vervoort was; overtuigd van het belang van de systematische en empirische analyse van de sociale werkelijkheid, volstrekt wars van elke neiging om zich in de ivoren toren te verschansen en gedreven door de behoefte om de sociale problematiek van mensen te verhelderen, doorzichtig en beheersbaar te maken, maar tegelijk met een groot gevoel voor relativiteit en met veel oog voor de beperkte mogelijkheden van de wetenschapsbeoefening t.b.v. de praktijk van het handelen en het beleid, en voor de discrepantie tussen die beperkingen en de vaak overspannen verwachtingen, waarmee de wetenschap wordt aangeroepen, overigens veelal voorzover het de praktijk en het beleid goed uitkomt.

Vanuit die gezindheid heeft Vervoort zich bijna vijf en twintig jaar voor de sociologie-beoefening en het sociaal onderzoek in Nederland ingezet op zijn

kenmerkende rustige maar volhardende manier, weloverwogen, en toch altijd eerst geneigd tot luisteren en open voor nieuwe gezichtspunten en ideeën, in zeer veel posities en functies. Als onderzoeker en docent, als adviseur bij vele projecten en als schrijver van talloze artikelen, rapporten en bijdragen, maar ook als bestuurslid van organisaties, verenigingen en raden als b.v. de Vereniging van Sociaal Wetenschappelijke Onderzoekers, de Nederlandse Sociologische en Anthropologische Vereniging en de Academische Raad, en als redacteur van o.a. de Sociologische Gids, Sociologica Neerlandica, Tijdschrift voor Maatschappijvraagstukken en Welzijnswerk, en Paedagogische Studiën.

Maar Cor Vervoort was niet alleen de wetenschapper, de auteur die je in zijn artikelen en boeken ontmoet. Hij was voor mij en voor velen ook een vriend en collega die ondanks zijn grote kennis, ervaring en intellectuele gaven, altijd bereid was om zonder een spoor van vooringenomenheid, competentie of naijver zijn kennis ter beschikking te stellen, samen te werken en mee te denken.

Ik heb het voorrecht gehad om in de loop van ruim 15 jaar in allerlei verbanden en situaties veel met Cor contact te mogen hebben, te werken en te overleggen. Daarbij heb ik erg veel van hem geleerd, wetenschappelijk, sociaal en persoonlijk, en heb ik hem leren kennen als een begaafde en vooral ook als een buitengewoon sympathieke collega, die ik als mijn vriend beschouwde. Cor is gestorven zoals hij was, stil, onverwacht en tijdens zijn werk.

We zullen hem vaak missen en ik hoop dat zijn vrouw en zijn dochter troost mogen putten uit de herinnering aan zijn unieke persoonlijkheid en uit het zeer vele dat hij tijdens zijn leven heeft betekend voor de mensen om hem heen, voor de sociologie en voor het onderwijs in dit land.

Er zijn veel redenen om Cor Vervoort dankbaar te zijn.

J. A. van Kemenade